

# DET FRANSKA

## SAMMANBROTET JUNI 1940

Av Fil. Lic. BIRGER SWEDENBORG, Stockholm

TREDJE republikens siste konseljpresident Paul Reynaud, vars politiska roll säkerligen ej är utspelad — då regeringen Schuman bildades utpekades han som finansminister, event. konseljpresident — har publicerat ett digert memoirverk, som han givit den anspråksfulla titeln »*La France a sauvé L'Europe*» (Flammarion Paris 1947). Det är ett synnerligen väl dokumenterat arbete, fullt av värdefulla historiska upplysningar. Reynaud kan också se tillbaka på en märklig politisk bana. Hans roll i 1930-talets Frankrike, då han inför hotet från det nazistiska Tyskland arbetade för att Frankrike skulle skapa ett tidsenligt försvar, påminner i mycket om Churchills i England. Liksom denne fick han i stort sett föra en ensam kamp. Fransmännen, annars så intelligenta, misskände en av sina verkligt intelligenta ledare, skriver Victor Vinde i sin utmärkta bok »*En stormakts fall*» (Stockholm 1941). I Reynauds memoirer fäster man sig, utom vid den ingående redogörelsen för den franska försvarspolitik under mellankrigstiden, vid den klarläggande framställningen av de dramatiska dagar i Bordeaux, då Frankrike anhöll om vapenvila. Dessa händelser ha tidigare förtjänstfullt behandlats — från franskt håll kan man peka på ambassadör Kammerers »*La verité sur l'armistice*» och president Albert Lebruns »*Témoignage*», men med hänsyn till sin ställning kan Reynaud när han tar till orda göra anspråk på särskild uppmärksamhet. Mycket värdefullt är att Reynaud i sin framställning så ofta citerar de vittnesmål, vilka huvudpersonerna i Bordeauxdramat under edsansvar avgåvo i Pétainprocessen sommaren 1945.

Paul Reynaud, f. 1878, deltog som officer i kriget 1914—1918 och blev 1919 deputerad. Med undantag av perioden 1924—1928 behöll han sitt mandat till 1940. Hans första ministerpost blev finansministerns i kabinettet Tardieu 1930. Politiskt var han närmast

Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe* I—II. Flammarion Paris 1947.

högervilde. På 1920-talet arbetade han för franskt-tyskt samförstånd och sökte kontakt med den tyska storindustrien i Ruhr. Då den ekonomiska världskrisen bröt in 1930, såg han Frankrikes räddning i ett övergivande av guldmyntfoten och en anpassning till världsekonomin. Men detta program stred mot den franska småborgerliga övertygelsen, som i en nedskrivning av francesen såg ett hot mot sparkapitalet. Lika liten framgång hade han i sina försök att modernisera det franska försvaret. Reynauds analys av den franska försvarspolitikerna under mellankrigstiden ger övertygande bevis för den ödesdigra roll, som härvid spelades av Pétain och Weygand. Pétain, vars maxim var »le feu tue», var en övertygad anhängare av defensivens överlägsenhet över offensiven. Samtidigt motsatte han sig Maginotlinjens framdragande utmed belgiska gränsen till Nordsjön. Reynaud åter propagerade för att Frankrike skulle skaffa sig en offensivarmé, som satte det i stånd att undsätta sina allierade i öster. Han omfattade de Gaulles i »*Vers l'armée de métier*» uttryckta idéer och ville skapa en pansararmé, en »corps cuirassé», rekryterad av yrkessoldater. I kammardebatten 15 mars 1935, då kabinettet Flandin föreslog återinförande av 2-årig värnplikt, framförde han sina åsikter. Reynaud förutspådde en tysk offensiv genom Holland och Belgien. Funnes ej då en fransk pansararmé till hands för en motstöt, komme den tyska pansarvågen att rulla vidare över Frankrikes 35 mil långa nordgräns, och allt vore då förlorat. Detta är en exakt profetia av vad som hände i maj 1940. Reynaud förmådde dock ej övertyga kammaren. Trots detta förtröttades han ej. Maj 1937 utgav han »*Le problème militaire français*». Då kriget utbröt 1939, kunde emellertid Frankrike mot Tysklands 10 pansardivisioner endast uppställa 2 i kavalleriet ingående lätta mekaniserade divisioner. Först i januari 1940 började 2 pansardivisioner organiseras.

I utrikespolitiskt avseende arbetade Reynaud främst för en allians med Ryssland. Hans ståndpunkt var, att utan Ryssland kunde Frankrike ej klara sig mot Tyskland. Den pakt med Ryssland, som kabinettet Laval—Flandin ingick maj 1935, blev dock en död bokstav. Pakten ratificerades av kammaren i februari 1936, vilket gav Hitler en formell förevändning att återbesätta Rhenlandet. Reynaud lämnar, med stöd av överste Fabrys under Vichyepoken publicerade bok »*De la Place de la Concorde au Cours de l'Intendance*» den märkliga uppgiften, att man från rysk sida föreslog paktens kompletterande med en militärkonvention. Juli 1935 förhandlade Fabry, då krigsminister, härom med ryske Parisam-

bassadören Potemkim. Fabry avvisade Potemkims förslag med motiveringen, att en militärkonvention, även om den vore rent defensiv, alltför mycket gäve intryck av kriget som något oundvikligt. På Fabrys fråga till Potemkim: »Vous venez me parler de la guerre. Elle ne vous fait donc pas peur, la guerre?» gav denne ett svar, som i dagens Europa hotar bli en skrämmande realitet: »Pourquoi la guerre nous-effrairait-elle? La Russie des Soviets est sortie de la dernière guerre. L'Europe des Soviets sortira de la prochaine.» — Reynauds försvar för den ryska alliansen hade så när kostat honom hans mandat vid kammarvalen våren 1936. Då regeringen Daladier bildades april 1938, efter Anschluss, inträdde dock Reynaud som justitieminister. Under Münchenkrisen uppträdde han som motståndare till eftergifter gentemot Tyskland och erbjöd sig den 22 september, tillsammans med kolonialminister Georges Mandel, att avgå. Inför Daladiers argument, att hans avgång i dåvarande läge vore att betrakta som en desertering, lät Reynaud dock förmå sig att kvarstå. 2 november 1938 övertog han finansministerportföljen och åstadkom under tiden fram till krigsutbrottet en stark ekonomisk återhämtning. Man talade om »le miracle français». Den franska upprustningen kom nu också i gång på allvar. På ett år anslogs 41 miljarder francs till försvaret. För sent!

Efter Frankrikes inträde i kriget 3 september 1939 anslog Reynaud till en början optimistiska tongångar, detta främst med hänsyn till spararna. Å andra sidan dolde han ej lägets allvar. »Il est facile, il est très facile pour nous de perdre la guerre», yttrade han 13 december i kammaren. Då kabinettet Daladier störtades 20 mars 1940 kort efter finsk-ryska vinterkrigets slut, kom Reynauds chans. 21 mars kl. 5 em. erbjöds han av president Lebrun att bilda regering. Det lyckades Reynaud att bilda en regering, mer vänsterbetonad än Daladiers, i vilken han själv övertog utrikesministerposten, Chautemps blev vice konseljpresident och Daladier krigsminister. Vid omröstningen i kammaren erhöll regeringen endast 1 rösts majoritet, men det oaktat beslöt Reynaud att kvarstå. En mera aktiv krigföring inleddes. 28 mars beslöt de allierades Högsta krigsråd i London att minera de norska farvattnen i avsikt att avskära den svenska järnmalmstillförseln till Tyskland (jfr Svensk Tidskrift 1946 häfte 6). Reynaud ansåg att frågan om den svenska järnmalmen var av avgörande betydelse för hela krigets utgång. 9 april kom så den tyska invasionen i Danmark och Norge. I detta läge yrkade Reynaud på en snabb aktion mot Narvik och klandrade militärledningen, främst general Gamelin, för att den låtit

övertaska sig. Han avtrycker in extenso protokollet från det franska krigskabinettets sammanträde 12 april, efter vilket Gamelin inlämnade sin avskedsansökan, som dock ej accepterades av Daladier. I fortsättningen strandade Reynauds ansträngningar att åstadkomma en större allierad kraftinsats i Norge främst på motstånd från Gamelin, som inför hotet av en tysk offensiv i väster ej vågade alltför mycket försvaga fronten i Frankrike. Gamelins memoirer (*Servir III. La Guerre septembre 1939—19 mai 1940*) ge en klar bild av de meningsskiljaktigheter, som förelågo mellan honom och Reynaud. Efter de allierades evakuering av Sydnorge i början av maj nådde spänningen mellan dem sin höjdpunkt. Vid kabinettsmötet 9 maj förklarade Reynaud, att han ej mera kunde samarbeta med Gamelin, och då Daladier ställde sig solidarisk med denne, tillkännagav Reynaud regeringens avgång. Under natten inleddes den tyska offensiven, och med ett slag förändrades läget. Reynaud skrev ett brev till Gamelin, i vilket han framhöll att det nu främst gällde att vinna kampen. Gamelins svarsbrev slutade med orden: »seule compte la France». Reynauds regering ombildades till att omfatta alla partier.

På den tyska västoffensivens första dag 10 maj 1940 ryckte de allierade arméernas vänstra flygel i enlighet med det beslut, som fattades vid Högsta krigsrådets sammanträde 14 november 1939, in i Belgien för att besätta linjen Antwerpen—Namur. Reynaud hade varit en motståndare till denna manöver, som han tillskriver en väsentlig andel i nederlaget, och anser att de allierade arméerna bort invänta den tyska anstormningen vid fransk-belgiska gränsen och där upptaga den belgiska armén. Gamelin åter, som utförligt behandlar frågan i sina memoirer, anser att inmarschen i Belgien ur både militär och politisk synpunkt var den bästa lösningen. Efter tyskarnas genombrott av Meuselinjen 14 maj vidtog Reynaud betydelsefulla förändringar både inom regeringen och militärledningen. I den den 18 maj ombildade regeringen övertog han själv krigsministerposten, Daladier blev utrikes- och Mandel inrikesminister. Som vice konseljpresident inträdde marskalk Pétain, då ambassadör i Madrid. 19 maj på kvällen entledigades Gamelin och ersattes av den från Syrien hemkallade Weygand. Reynaud hoppades att Pétain och Weygand, dessa Frankrikes »gloires militaires», skulle stärka den nationella motståndsviljan; om den ödesdigra roll, de under mellankrigstiden spelat för det franska försvaret, kände han då föga. Weygand planerade en motoffensiv, som dock aldrig kom i gång, och redan 24 maj talade han om kapi-

tulation. Han ville att regeringen och myndigheterna skulle i Paris invänta fiendens ankomst, liksom de romerska senatorerna i sina kuruliska stolar väntat på barbarernas! Reynaud var däremot redan nu besluten att som en sista utväg fortsätta motståndet från Nordafrika. 10 juni, dagen för Italiens krigsförklaring, lämnade regeringen Paris, efter det Reynaud riktat en vädjan till president Roosevelt om hjälp. På kvällen den 11 och morgonen den 12 juni höll de allierades Högsta krigsråd ett sammanträde i Weygands högkvarter på ett slott nära Briare vid Loire. Churchill gav härvid uttryck åt Englands fasta beslut att vad som än hände fortsätta kampen. 12 juni på kvällen sammanträdde franska regeringen på slottet Cangé i Touraine. Weygand utmålade här det militära läget i de dystraste färger och slöt med att regeringen måste begära vapenvila. Endast marskalk Pétain anslöt sig dock till hans åsikt. Det beslöts att man skulle höra Churchill. Med anledning härav sammanträdde Högsta krigsrådet 13 juni på em. på prefekturen i Tours. Både Churchill och Reynaud gävo härvid uttryck för sin tro på den slutliga segern. Churchill framhöll dock, att England ej ämnade lösa Frankrike från dess löfte att ej sluta separatfred. På kvällen hölls ett nytt kabinettsmöte på Cangé. Pétain deklarerade, att det vore regeringens plikt att stanna i Frankrike; att lämna det vore att döda Frankrikes själ och göra återupprättelsen omöjlig. Reynaud invände, att kriget komme att fortsätta oberoende av Frankrikes hållning. Att begära vapenstillestånd vore att förlora både ära och hopp. Regeringen beslöt att avvakta svaret från en förnyad vädjan från Reynaud till Roosevelt. Från konseljen begav sig Reynaud till prefekturen i Tours, varifrån han höll ett högstämt radiotal. »L'âme la France n'est pas vaincue. Notre race ne se laissera pas abattre par une invasion... Le jour de la résurrection viendra.» Kl. 1 fm. 14 juni redigerade Reynaud sin sista appell till Roosevelt.

Fredagen 14 juni på kvällen, dagen för Paris' fall, anlände franska regeringen till Bordeaux och installerade sig i de offentliga byggnaderna. Dit ankom även Pierre Laval, som från rådhuset organiserade den défaitistiska propagandan. Reynauds telefonförbindelser kontrollerades. Kl. 9 på kvällen mottog Reynaud engelske ambassadören och Churchills militära rådgivare general Spears, vilka framhöll att England förlitade sig på Frankrikes löfte att ej sluta separatfred. På fm. 15 juni besöktes Reynaud av kammar- och senatspresidenterna Herriot och Jeanneney, inför vilka han gav uttryck för sitt fasta beslut att ej uppge striden. De

båda kammarpresidenterna instämde helt häri. Uppmuntrande budskap om all möjlig fortsatt hjälp anlände till Reynaud från Churchill och Dominions premiärministrar. Kl. 3.15 em. mottog Reynaud general Weygand. Reynaud föreslog härvid, att Weygand följande den holländske överbefälhavarens exempel skulle beordra fientligheternas inställande, »*cessez le feu*,» varpå regeringen skulle bege sig till Nordafrika för att därifrån fortsätta kampen. Weygand invände, att frågan om vapenstillestånd vore regeringens sak, medan fientligheternas inställande vore överkommandots och att han ej ville ta ansvaret därför. Reynaud förklarade sig då beredd att ge Weygand en skriftlig order om »*cessez le feu*». Weygand replikerade, att arméns ära stode på spel. »*Étrange conception, suivant laquelle l'honneur de l'armée ne se confondrait pas avec celui de la France!*» skriver Reynaud. Efter detta samtal var han besluten avskeda Weygand redan samma dag. Kl. 4 em. sammanträdde ministerrådet hos president Lebrun till ett utomordentligt viktigt möte. Weygand och amiral Darlan framlade sin syn på krigsläget. Generalen krävde, att regeringen skulle anhålla om vapenvila. Reynaud uppläste Churchills budskap och betonade starkt, att Frankrikes ära och intresse krävde kampens fortsättande. Chautemps vädjade då till sina kollegors känsla för humanitet. Reynaud genmälte, att ur denna synpunkt vore »*cessez le feu*» närmast att anbefalla men begärde dock att stilleståndsfrågan genast skulle behandlas. Då inträffade den kupp, som man kallat »*opération Chautemps*». Denne föreslog, att man skulle begära Englands tillstånd att få efterhöra Tysklands villkor för vapenvila; då det kunde förutsättas, att dessa skulle bli oacceptabla, hade regeringen sedan intet annat alternativ än att bege sig till Nordafrika. Vid omröstning erhöll Chautemps' förslag 13 röster mot 6. Reynaud vände sig då till Lebrun och anhöll att få avgå. Lebrun protesterade häftigt, slog näven i bordet och hotade med att själv avgå. Han krävde att Reynaud gav vika. Efter moget övervägande beslöt Reynaud detta, under villkor att det i hänvändelsen till England uttryckligen betonades, att den härörde från regeringens majoritet. Reynaud diskuterar Lebruns ställningstagande och finner det otvivelaktigt, att denne ansåg som sin konstitutionella plikt att stödja en regeringsmajoritet, bakom vilken stodo sådana auktoriteter som Pétain och Weygand. På dessa lägger Reynaud därför det främsta ansvaret för Frankrikes öde. Efter konseljen tillkallade han engelske ambassadören och general Spears, inför vilka han redogjorde för läget.

Söndagen 16 juni besökte de båda kammarpresidenterna Reynaud på hans begäran. Båda samtyckte till regeringens överflyttning till Nordafrika. De deltog därpå i kabinettsmötet kl. 11. Sedan de avlägsnat sig, hölls ett ministerråd under president Lebruns ordförandeskap. Pétain uppläste härunder en avskedsansökan, motiverad med dröjsmålet att begära vapenstillestånd, och gjorde min av att lämna rummet. Lebrun blev starkt upprörd häröver. Efter Reynauds påpekande, att han vid em:s konselj skulle vara i stånd att meddela Englands svar på Frankrikes begäran att bli löst från sitt ord, återtog Pétain sin avskedsansökan. Vid middagstiden träffade Reynaud Weygand hos Lebrun. Generalen vägrade härvid ånyo att beordra »cessez le feu», även om han finge en skriftlig order härom. Halv 1 mottog Reynaud engelske ambassadören och general Spears, vilka meddelade, att England medgäve att Frankrike begärde vapenstillestånd på villkor att franska flottan begäve sig till engelska hamnar. Reynaud opponerade sig mot detta villkor, som skulle inneburi att Nordafrika prisgivits åt italienska flottan, och på em. tog engelska regeringen tillbaka sitt samtycke. Han hade nu åter fria händer att mot regeringsmajoriteten åberopa Frankrikes förpliktelse att ej sluta separatfred.

Mellan kl. 5 och 8 em. 16 juni hölls det sista kabinettsmötet under Reynauds presidium. Reynaud redogjorde för Roosevelts svar på hans sista vädjan, vilket han fann relativt tillfredsställande, för det negativa resultatet av sonderingarna hos England och slutligen för förslaget om en fransk-engelsk union, om vilket under em. underrättelse ingått från general de Gaulle i London. Han betonade starkt Frankrikes givna ord och att valet nu stod mellan att följa Albert I:s eller Leopold III:s exempel. Majoriteten av ministrarna uttalade sig dock fortfarande för vapenstillestånd. Under sådana förhållanden såg Reynaud ingen annan utväg än att begära avsked. Efter konseljen hade han ett samtal med Lebrun, för vilken han förklarade att han ej mera kunde stå i spetsen för en dylik regering. Lebrun, på vilken Weygand under tiden utövat ett starkt tryck, sade sig vilja behålla Reynaud men bad honom böja sig inför regeringsmajoritetens vilja. Reynaud var dock orubblig. »Pour faire cette politique, adressez vous au maréchal Pétain!» löd hans svar. Det slutgiltiga avgörandet föll vid den konferens, som Lebrun, Reynaud, Herriot och Jeanneney kl. 9 em. höllo i presidentens arbetsrum. Reynaud uttalade sig här ånyo mot vapenstillestånd och fick stöd av de båda kammarpresidenterna. Lebrun be-

gagnade sig då av sina prerogativ som statschef och beslöt vända sig till Pétain. Då Reynaud efter konferensen passerade genom den salong, där ministrarna väntade, nöjde han sig med att säga »Le maréchal Pétain fait un gouvernement», och avlägsnade sig. En formell avskedsansökan fann han överflödig. Kl. 11 em. fick Pétain av Lebrun i uppdrag att bilda den nya regeringen, och vid midnatt mottog den nye utrikesministern Baudoin spanske ambassadören Lequerica, som fick i uppdrag att hos tyska regeringen efterhöra villkoren för ett vapenstillestånd.

Efter sin avgång erbjöds Reynaud av Pétain ambassadörsposten i Washington men avböjde anbudet. 6 september 1940 arresterades han och Mandel genom ett »lettre de cachet» och inspärrades på slottet Chazeron jämte Daladier, Léon Blum och general Gamelin. Pétains avsikt var att åtala Reynaud och Mandel för att de begått »brottet» att ej kapitulera, men då Riomdomstolen ej ville låna sig härtill, dömde marskalken 16 oktober 1941 dem till livstids fängelse utan att de vare sig åtalats eller fått tillfälle att försvara sig, ett unikt fall i historien. Efter Frankrikes ockupation i november 1942 utlämnade Pétain Reynaud och Mandel till Tyskland. Reynaud fördes först till Oranienburg och sedan till slottet Itter i Tyrolen. Bland celebra fångar, som förvarades på Itter samtidigt med honom märktes Daladier, general Gamelin, president Lebrun, general Weygand och f. italienske konseljpresidenten Nitti. Reynaud vägrade att trycka Weygands hand och att sätta sig vid samma bord som han. 5 maj 1945 befriades Reynaud av de framryckande amerikanska trupperna och återvände till Frankrike. Sommaren 1946 intog han sin plats i nationalförsamlingen.